

„Finom remegések az erőm”

Felirat egy kiteljesedett pályáivra

Ezeket az Ady-szavakat először Tabéry Géza mondta ki Erdős Imre Pál művészetének jellemzésére. Műkritikusi telitalálat volt ez a 17 éves fiatalember képeiről, mert az azóta készült Erdős-munkák legjavára éppúgy alkalmazható, mint azokra, amelyeket annak idején, a harmincas évek közepén Tabéry látott a csodagyermekszámba menő ifjú nagyváradi kiállításán. Pedig ott, akkor, a jószemű író még csak egy induló tehetség első szemérmes megnyilatkozásainak eredményét láthatta, amely a tanítómesterek, Mikola András, Molnár C. Pál, s közvetve talán még Thorma, Kmetty, Perlrott-Csaba, Ziffer hatásának közelsége miatt sem volt annyira vegytisztán egyéni teljesítmény, mint a későbbi, messziről felismerhető Erdős-képek. Festett akkor még Erdős, néhány megmaradt képe alapján ítélve nem is rosszul, de előtte volt még párizsi tanulmányútja, sokévi rajzolóművészi tevékenysége különböző lapoknál, s az a beéréséhez szükséges néhány esztendő, amely a fiatal piktort — talán Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, Kodolányi János, Veres Péter, Babits Mihály s egy seregnyi film- és színművész portréjának sikeres elkészítése hatására — végérvényesen a rajzművészettel, a ceruzával és a tussal kötelezte el.

Ez volt az az időszak Erdős I. Pál művészi fejlődésében, amikor mindenki „portretistának” nevezte, bár ez eléggé felületes megítélése volt munkásságának. Ebből az időből származó rajzain ugyanis egyáltalán nem az emberi arc titkainak keresése az új vonás, hanem azok a tendenciák, amelyek már a későbbi harcos, politikus művész önmagára eszmélésének első jegyeit képviselték munkáin. Ezek a jegyek a háború után erősödtek fel lényegi, tartalmi tényezőkké, s ha ma úgy érzi, hogy volt egy időszaka pályájának, amikor nem tudta különválasztani magában az aktivistát a művésztől, az tulajdonképpen erre az időre esik, amikor mint másokat, őt is megrészegítette a társadalom fejlődésének alakulásába való beavatkozás közvetlen lehetősége. 1945-ben már egy kilenc rajzot tartalmazó kis füzetet ad ki, amelynek címe — Fény és árnyék — körülbelül kifejezi azt, amit Erdős mint aktivista saját rajzolóművészete feladatául szán ebben a kezdeti időszakban. Összefonódó társadalmi és művészeti tevékenységét — mind művészi szerepléseit, mind a különböző kultúrintézmények: színház, filharmonia, múzeum igazgatását tekintve — a személyes példamutatás, a felelősségvállalás, a formálódó új világ alakításának sűrűjében való jelenlét jellemzi. Sikerral szerepel olyan kiállításokon, mint a szocialista országok 1950-es Moszkvai Biennáléja, ahol először aratnak munkái nemzetközi sikert, jelen van minden jelentős hazai kiállításon, kiállít Leningrádban, Budapesten, Alexandru Ciucurencuval az Ernst Múzeumban, eljutnak munkái Luganóba, Lipcsébe, Ordzsonikidzébe, Pozsonyba, Prágába, Berlinbe, Londonba, Kairóba, Alexandriába, Rigába, Varsóba, Bécsbe, Damaszkuszba, Szófiába, az 1962-es XXXI. Velencei Biennáléra, Athénba, Pekingbe, sőt Sao Paulo-ba is. Ezért a széles körű aktivitásért az 1955-ben már állami díjjal ki-

tüntetett művész megkapja a legnagyobb elismerést is, a Művészet Erdemes Mestere címet.

Erdős pályaképének szempontjából jól elkülöníthető három fejlődési szakasz vezet idáig, amelyeket egy-egy nagyszerű ciklus fémjelez. A marxista ideológia művészi téren is érvényesülő hatóereje váltja ki belőle az első tizenkét rajzból álló, A kapitalizmus árnyékában című ciklust, amelynek minden darabját megvásárolta az állam. A megváltozott életforma, a robusztus, most már szabadon érvényesülő életerő mindennapi megnyilvánulásában felfedezett valóság ihleti a még epikusan fogalmazó művész Új élet az Avasban és Bányászok című sorozatát, amelyeknek expresszionista szimbolikája már a következő és mindmáig tartó, lírai vibrálásokkal és érzékeny allegóriákkal ható korszak közeledtét vetíti előre.

Az Ifjúság, szépség, béke talán az utolsó olyan ciklusa, amelynek egyes darabjain a kifejezés epikussága, finom melodikus vonaljátékok szimbolikájába ágyazva, még jelen van. Ezután azonban, úgy a hatvanas évek közepétől, Erdős munkáin hiába keressük ezt a bizonyos epikus vonást, ami lényegében, a gyakori látszat ellenére sem tudott soha szemléletté válni nála. Mert a korkövetelmények és koráramlatok közvetlen hatása alatt született képeinek tematikáján is mindig átsütött, ha másként nem, legalább a megoldás módjában alkatának érzékeny líraisága, amely annak idején Tabéry figyelmét is felkeltette, s amely ma születő képeiről éretten, művészi leg kiteljesedetten sugárzik.

Az induló-önmagához magasabb fokon visszatérő Erdős mai munkái, intim hangulati oldottsággal, a művészi szublimáló készség remek példaként hoznak felszínre egy olyan, mind technikai, mind tartalmi tekintetben sajátos művészi világot, amelynek középpontjában a szép vonallal kifejezhető szép gondolat kivetítésének szándéka áll. A szépségnek ez a szüntelen keresése, amely finommívű, sokszor bámulatos, műgonddal megrajzolt női arcok (ritkábban testek) ideges vibrációinak érzelmi és értelmi hatására bizza a művészi mondanivaló közvetítését, Erdős mai tevékenységének megkülönböztető, lényeginek tekinthető jegye. A címadás (Győzelem, Sze szélyes visszatérés, Elégia, A szépség dicsérete, Odisszeusz szerelmei, Tavasz tüzek, Nyakék, Tizianra emlékezve, Holdfénysonáta) ezekhez a képekhez csak asszociatív támpontot nyújt a szemlélőnek bizonyos érzelmek felkeltéséhez, s csak a legritkább esetben érvényes a cím szó szerinti jelentése is. Ezeknek a műveknek az élvezetéhez feltétlenül szükséges a néző élő kontaktusa az alkotással. Kommentálásuk, tartalmuk megfejtése, leírása meddő kísérlet, hiszen a vonalak ritmikája, a formák szinte zenei vibrálása olyan jelentésrétegeket takar, amelyeknek felfejtéséhez a mű láttán keletkező érzelmi reakciókat nem lehet mellőzni.

Képi gondolkodás ez a javából. Nemcsak gyönyörködtetés a célja, de az is, hogy a vonalvezetés asszociatív, logikai és esztétikai egységének megteremtésével a műélvezés elmélyültebb módjaihoz szoktasson hozzá bennünket. Erdős újabb munkái alkalmasak erre. Ahogyan egész munkássága alkalmas arra, hogy egy történelmi periódus lényeges társadalmi változásainak művészi tükrözését nyomon kövessük benne, úgy mai munkái is mutatják rajzművészetünk jelenlegi fejlettségi színvonalát, amelyben Erdős rajzai eredeti értéket képviselnek.

Gyöngyösi Gábor